

De Yukagir Mammoet. Foto Francis Latreille.

Dick Mol en de WTKG

Tijdens spitwerkzaamheden in de omgeving van zijn geboorteplaats liep Dick in 1970 Maarten van den Bosch tegen het lijf. Deze Haagse geoloog – een van de grondleggers van de WTKG – reisde in de weekenden af naar Winterswijk om aldaar de bijzondere bodem te bestuderen. Met een ingenieuze grondboorinstallatie speurde hij er naar tertiaire aardlagen tot op zo'n 100 meter diepte. Dick zou hem al snel bij deze zware klus gaan assisteren. Nog datzelfde jaar trad de Achterhoeker toe tot de WTKG. Omdat zijn hart toch vooral lag bij fossiele zoogdierfauna – een onderwerp dat binnen de

WTKG maar mondjesmaat aan bod kwam – richtte Dick 30 jaar geleden met anderen de Werkgroep Pleistocene Zoogdieren (WPZ) op.

Een levenslange liefde voor pleistocene zoogdieren

Harald Meijer¹

Dick Mol, vooraanstaand lid van de WTKG, vestigde wereldwijd zijn naam als kenner van voorhistorische zoogdieren. Dankzij Dicks nietaflatende onderzoek naar mammoeten en mastodonten is ons denken over deze uitgestorven slurfdragers drastisch veranderd. In Afzettingen vertelt hij waar zijn passie voor de paleontologie vandaan komt.

“Mijn wieg stond in Winterswijk, een waar geologisch mozaïek. Door bewegingen in de aardkorst komen daar allerlei oudere aardlagen aan de oppervlakte. In kalksteengroeves in de buurt kun je sporen vinden van sauriërs die er ooit hebben geleefd, en handenvol haaientanden uit het Mioceen en het Oligoceen. Dat in 1923 in Winterswijk de eerste aardolie – niet voor niets een fossiele brandstof genoemd – op Nederlandse bodem werd opgeboord, was dan ook niet toevallig...”

“In 1968 verdiende ik tijdens de zomervakantie een centje bij in de plaatselijke fabriek. Toen ze ontdekten dat ik nog maar 13 was, kon ik meteen vertrekken, maar ik kreeg wel m'n loonzakje mee. Op de fiets terug naar huis stopte ik bij de plaatselijke boekhandel – veel vertier was er destijds niet

Aan boord van een kotter op de Noordzee. Foto Remie Bakker.

in een dorp in de Achterhoek - waar mijn oog viel op het Keienboek, een populair-wetenschappelijk werk over de soms kolossale zwerfstenen die gedurende de IJstijd vanuit Scandinavië in ons land terecht zijn gekomen door het kruisende ijs. Ik heb het meteen gekocht. Nu stonden er in dat boek ook foto's van fossielen, en van de kies van een mammoet. Zoals een vrouw wordt aangetrokken door diamanten, zo viel ik als een blok voor die kies. Zoiets ouds en zeldzaams, dat moest ik hebben!"

Mammoetschedel bij Doesburg gevonden

Bij baggerwerkzaamheden in de oude arm van de Oude IJssel te Steenderen (achter Doesburg) is gistermiddag de schedel van een mammoet gevonden. Samen met modder van twaalf meter diepte plofte de gave schedel, compleet met brede onderkaak en slagstanden, in de sorteerzee. Dinsdag komen deskundigen de vondst bekijken.

"Het eerste stuk uit mijn collectie verwierf ik niet lang daarna. In een lokaal dagblad had ik gelezen dat in de buurt van Doesburg een mammoetskelet was opgegraven, en dat de vondst in bewaring was genomen door de plaatselijke hoofdonderwijzer.

Op een zaterdag ben ik op goed geluk op de bus naar Doesburg gestapt en ter plaatse op zoek gegaan naar deze meneer, in de stromende regen. Na enig rondvragen vond ik zijn huis; ik was inmiddels doorweekt. De goede man gaf me eerst een boterham en liet me daarna zien waarvoor ik was gekomen – machtig! Kennelijk was hij onder de indruk van mijn ondernemingszin, want bij het afscheid kreeg ik een bot van hem mee. Ik was zo trots als een pauw."

"Al snel ging ik zelf speuren naar overblijfselen van prehistorische beesten. In de weekeinden trok ik er op uit met de Berini - naar zandafgravingen en mergelgrotten, tot ver in Duitsland. Ondertussen leende ik geleerde verhandelingen bij universiteiten en musea om mijn vondsten te determineren, tot ik die wetenschappelijke werken maar zelf ging aanschaffen. Elke gespaarde gulden ging op aan boeken en benzine voor de bromfiets. Op die manier bouwde ik een verzameling fossielen van hier tot gunder en een enorme bibliotheek op, en groef ik me steeds verder in deze materie in. Het liefst wilde ik paleontologie studeren, maar een academische opleiding zat er niet in voor me, als telg van een arbeidersgezin met negen kinderen. Nadat ik de havo had afgemaakt, moest ik dus ergens een lucratieve betrekking zien te bemachtigen om mijn reizen en onderzoek te bekostigen. Deze vond ik bij de douane. Spijt van mijn keuze voor de groengeüniformeerde dienst heb ik nooit gehad. Ik beschouw mijn baan als een heerlijke hobby; mijn echte werk is tussen de resten van mammoeten en sabeltandtijgers."

"De grote zoogdieren uit het Pleistoceen zijn mijn specialisme - vooral de voorgangers van onze olifanten: de mastodonten en de mammoeten, die hier eens massaal hebben rondgelopen. Naarmate ik me meer verdiepte in deze wezens, hun habitat en hun leefwijze, kwam ik voor steeds grotere raadsels te staan. Zo werd de knuffelbare wolharige mammoet altijd afgebeeld als een bewoner van de besneeuwde toendra - op klassieke schoolplaten en zo. Maar

Na een succesvolle Noordzee expeditie. Foto René Bleuanus.

Beet op de Noordzee. Foto Hans Wildschut.

In de collecties van het natuurhistorisch museum in Lyon. Foto René Bleuanus.

Opperarmbeen van een mammoet,
opgevist van de Noordzeebodem.
Foto Hans Wildschut.

een volwassen dier had om te kunnen overleven minstens 200 kilo voedsel en zo'n 300 liter water per dag nodig - die vond dat natuurlijk nooit in zo'n barre omgeving. Z'n slag-tanden waren toch geen sneeuwschuivers... Bovendien: de vegetatie op de toendra is hartstikke giftig voor grazers - die gaan eraan dood. Dat bracht mij tot de conclusie dat deze mammoet in een heel ander biotoop moet hebben geleefd dan altijd werd verondersteld, en wel op de koude grassteppe. Daar kon hij voldoende eten en drinken vinden.

Een tweede mysterie vormde de vraag waarom de wolha-rige mammoet een jaar of 8.000 geleden plotseling van de aardbodem verdween. Er bestonden verschillende verklaringen voor het uitsterven van deze soort; zo zouden ziektes en overbejaging door de mens hier debet aan zijn geweest. Ik ontwikkelde echter een andere zienswijze, vooral op grond van bodemvondsten. Vissers op de Noordzee takelen met hun sleepnetten behalve schol, tong en bot ook allerlei bot-

Groot materieel wordt ingezet voor de berging van een mammoet-karkas, oktober 1999. Foto Francis Latreille.

ten en schedels uit de oertijd naar boven - niet alleen van mammoeten, maar evengoed van reuzenherten, steppenwissent en grottenleeuwen. Dit duidt er op dat er eens een gordel van vasteland moet zijn geweest, wat mij betreft van de Britse eilanden tot Amerika aan toe - het leefgebied van tal van grote zoogdieren. Tot de laatste IJstijd 11.500 jaar geleden op z'n eind liep. De temperatuur liep dramatisch op en de zeespiegel steeg zo'n 120 meter door smeltwater. Het territorium van al die beesten werd daardoor allengs kleiner. Bovendien veranderde die onafzienbare steppevlakte door de toenemende verdamping en de groeiende hoeveelheid neerslag al snel in een lappendeken van moerassen en bossen, waar de mammoet zich onmogelijk langer staande kon houden. Hiermee viel het doek voor deze diersoort."

"Een uitgelezen kans om mijn theorieën te bewijzen kwam in 1997. Ik werd gebeld door ene Bernard Buigues, een Franse avonturier die vanuit arctisch Siberië Noordpoolexpedities organiseert voor vermogende toeristen. Hij vertelde me dat een lokale nomadenstam een complete mammoet had aangetroffen in het ijs, en hem de slag-tanden te koop had aangeboden. Hij wist niet wat hij daarmee aan moest, maar had wel het idee dat dit een bijzondere vondst was, aangezien het karkas zo goed als intact was. In eigen land had hij diverse voor-aanstaande wetenschappers benaderd met dit verhaal, maar niemand nam hem serieus. Uiteindelijk had iemand die mijn naam kende van enkele publicaties hem naar mij doorverwezen. Of ik misschien geïnteresseerd was, wilde hij weten..."

Een dag later al ontving ik Bernard op Schiphol, en ik had meteen door dat hij de ballen verstand had van paleontologie. Maar wat hij bij zich had, was ongelooflijk: haren en een stuk vlees van een mammoet - uniek! Dat blijft alleen bewaard in de permafrost, op andere plekken vergaat het. Ik heb het thuis nog steeds in de diepvries liggen.

Bernard en ik bedachten het plan om de mammoet met pneumatische hamers los te hakken en het ijsblok met een heli-copter op te hijsen en te vervoeren naar een grot. Daar zouden we het beest in alle rust met haarföhns ontdooien en het smeltwater opvangen. Op die manier zouden we ook alle aanwezige organismen uit het omringende sediment verzamelen, die tezamen een antwoord zouden kunnen geven op de vraag hoe de mammoet heeft geleefd en aan zijn einde is gekomen."

"Duidelijk was meteen dat dit een uiterst tijdrovende en vooral zeer kostbare operatie zou worden. Hoe kwamen we aan al dat geld? Al snel besloten we de zaken groots aan te pakken. We maakten een gelikte presentatie met een globale begroting en vlogen ermee naar Washington DC, naar het hoofdkantoor van Discovery Channel. Dit was destijds een jonge zender, met - zo dachten wij - een dringende behoefte aan spraakmakende programma's. Als Discovery de onderneming zou bekostigen, zou het de exclusieve film-rechten krijgen. 's Ochtends in alle vroegte meldden we ons met veel bluf aan de balie, en vroegen de CEO te spreken. Na lang aandringen kregen we eindelijk een onderhoud met de hoogste baas. Die vond onze droom schitterend,

Kop van de beroemde Yukagir Mammoet. Foto Francis Latreille.

Uit het archief van J.H. Blumenbach, die in 1799 de mammoet zijn wetenschappelijke naam gaf.

maar verklaarde ons voor gek toen hij het kostenplaatje zag. Toen we even later teleurgesteld in de draaideur naar buiten stonden, werden we echter teruggeroepen. Of er te onderhandelen viel over de financiën. We zijn een paar ton in prijs gezakt, en hadden een deal. De rest is geschiedenis. We formeerden een internationaal team van specialisten uit diverse disciplines en gingen een paar maanden aan de slag in de Siberische vrieskou. Discovery legde alles vast en maakte de documentairereeks *Raising the Mammoth*, die in 2000 in 138 landen op prime time is uitgezonden. De serie was een instant hit. Prachtig natuurlijk, maar belangrijker nog was dat de resultaten van onze research uitwezen dat al mijn aannames klopten.”

“Inmiddels worden mijn denkbeelden onderschreven door alle pakweg 200 wetenschappers in de wereld die zich hiermee bezighouden. En dat terwijl ik toch een beetje een buitenbeentje ben binnen dit vakgebied. In een krant werd ik ooit omschreven als de meest professionele amateur-

paleontoloog - dat vond ik wel een mooie typering. Maar al ben ik dan helemaal self-made, ik ben volledig geaccepteerd in academische kring. Ik geef lezingen, begeleid opgravingen en organiseer conferenties over de hele wereld en ben als onderzoeker en adviseur verbonden aan musea en instituten in binnen- en buitenland.

Mijn oorspronkelijke missie is dus geslaagd: ons historische beeld van de mammoet is bijgesteld. Met mijn werk wil ik nu een stap verder gaan: mensen laten zien dat de aarde leeft, dat soorten komen en gaan. De mastodont en de mammoet zijn uitgestorven, hun opvolger de olifant zal eens evengoed tot het verleden behoren - al weet niemand precies wanneer. En ook de mens zal er op een dag aan moeten geloven. Daar kun je dramatisch over doen, maar het is een normaal, natuurlijk proces.

Tenslotte zie ik voor mezelf nog een hoger doel weggelegd: politici ervan overtuigen dat ons paleontologische erfgoed het waard is om te conserveren. Het leert ons immers zoveel over deze planeet, over het leven, over onszelf. We zouden er net zo zuinig op moeten zijn als op een zeldzaam icoon, of een Stradivarius.”

¹Harald Meijer, e-mail: haraldmeijer@chello.nl
Harald Meijer is freelance journalist.

Moderne reconstructie van een wolharige mammoet. Tekening Kennis & Kennis.